САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН ХАҺЫАТА

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 83 (7880) ☆ 1995 сыл от ыйын 15 күнэ. Субуота ☆ Сыната—441 солкуобай.

ТЫА СИРИН ТУТУУТА

„КЭСКИЛИНЭН, КӨДЬҮҮҺҮНЭН СЫАНАЛАНАР“

Улууска тыа хаһаайыстыбатын объектарыгар быйылгы сыл алта ыйыгар былаанна көрүллүбүт тутууларга үлэ хайдах баран иһэрин уонна баларга көрүллэр үбүлээһин турутун билиэхтэрин биһиги корреспондеммыт улуустааҕы тыа хаһаайыстыбатын управлениетын тутууга кылаабынай инженерин С. Е. Матвеевы кытта көрсөн кэпсэтэ сырытта. Ону мантан аллара билиһиннэрэбит.

—Семен Егорович, улууска быһаччы тыа хаһаайыстыбатыгар сыһыаннаах, быйылгы сылга үлэҕэ киириэх төбө тутуу объекта баарый итиэннэ итилэргэ үп-харчы ананыыта хайдах-туох туруктаахтык баран иһэрий?

—Биһиги улууспутутар 1995 сылга тыа хаһаайыстыбатын объектарыгар Саха Республикатын Правительстотун үбүлээһининэн 2 миллиард 857 мөлүйүөн 500 тыһыынча солкуобайдаах үлэ барыахтаах, маҥнай тутар-таҥар үлэлэргэ 1 миллиард 770 мөлүйүөн 400 тыһыынча солкуобай көрүлүннэ. Онон сүрүн фондалар олохха киириилэрэ 2 миллиард 662 мөлүйүөн 420 тыһыынча солкуобайга тэҥнэһэр.

Бу көрүллүбүт үпкэ сакаасчыттарынан улуустааҕы капитальнай тутуу, тыа хаһаайыстыбатын министерствотын капитальнай тутууга управлениета, республикатааҕы «Саха-фермер» баанынай хаһаайыстыбатын ассоциацията уонна тыа сирин инженерэй хаччыйыы холбоһуктаах дирекцията буолаллар. Бу түөрт сүрүн сакаасчыттарга киниилэр объектарыгар—титулга киирбит тутууларга правительствонан анаммыт үп-харчы туһунан эттэххэ итиннэк. Оттон итти быйылгы сылга төбө объект олохха киириэхтээҕий диэнигэ чопчу баччаа тутуу бүтэр диир уустун.

—Баанынай хаһаайыстыбалара тутуу ыытарбыттар үбүлээһин кэмигэр кэлбэт диллэрин үгүстүк истиэххэ сөп, маныаха эн тугу этиэҥ, быһаарыаҥ этэй, күннэтэ алтыһар, нахсар дьыалаҥ буолуохтаах.

—Улууска 400-кэ баанынай хаһаайыстыбата баар. Ол иһигэр балаччаа кыахтаах, хас да сыл эриллэн-нускуллан олохторун-дьаһахтарын тэриммиттэр аҕыйаҕа суохтар. Оттон саҥардыыгыта барбыттар эмиэ элбэхтэр. Саная да көрдөххө, мантан сорохторо биллиҥнэ үп-харчы көстөрө уустугурбут кэмигэр чэпчэтиллэх кредити сапаатахтарын ааҕы ылбаттар эҥ. Ол да үрдүнэн, бэйэлэрин кыахтара-күүстэрэ тиийэринэн хаһаайыстыбаларыгар тутууну ыыталлар. Тыа хаһаайыстыбатын бородуукпутун оҥорооччуларга өйөбүл син баар курдук эрээри, онтукабыт кэмигэр кэлбэтэ сыана үрдүү турарынан туһалыырыгар күүтэн курдук уостан иһэр. Чэ, холобурга ылан көр, баанынай 20 сүөһү киирэр хотонун тутарыгар бастаан айылҕа харыстабылын комитетыттан көҥүл ыларыгар, тутуутун маһын соҕотуоҥкалыырыгар, өйүүр хаһаайыстыбатыгар биллэтин сыанатыгар, оттон хотонун бырайыагар харчы төлүөхтээх. Бу сокуоннай, туох да диэбэккин. Өскүөрүтүн этэбин. Быйыл баанынай хаһаайыстыбалара үбүлээһиннэгэ киирбит 65 объекка, ол аата—хотон, тараак тутан киириэхтээхтэр. Манна уопсайа 318 мөлүйүөн 500 тыһыынча солкуобай көрүллүбүтүттэн быйылгы сылга 63 объект бүтэн, ситэриллэн, эбэтэр 303 мөлүйүөн 450 тыһыынча солкуобай сүрүн фондаҕа киириэхтээх диэн сабаҕалыыбыт. Тыа хаһаайыстыбатын тутууларыгар биллиҥнэ инфляция кэмигэр индексация коэффициева букатын кыра, тутааччы көлөһүнэ тиллибэтин тэҥэ.

—Семен Егорович, дьэ, аны тыа хаһаайыстыбатын министерствотын капитальнай тутууга управлениета илэ бэйэтинэн биһиги улууспутутар үбүлээбит боро-дуукпуйаны переработкалааһын—астааһын тутууларыгар балаһыаннаа хайдаҕый, эн билиҥни үлэҕэр ананыаҥ иннинэн да ылахтаһан биэрбит дьыалаҥ буоллаҕа.

—Кырдьык, бу иннинэ итти эппит управлениеҕар Таатта уонна Чурапчы улуустарыгар технадзорунан үлэлии сылдьыыбытым. Быйылгы сылга үлэҕэ киллэриллиэхтээх 3 арыы сыаҕар, Чурапчыга эт-үүт комбинатын үүтү астыыр модулугар 1 миллиард 10 мөлүйүөн солкуобай көрүлүннэ. Сыл аҥара аста эрээри, үөтэлээх хамсааһын суох. Бу объектарга холбоон сыл аҥарын устата 102 эрэ мөлүйүөннээх үлэ ыытылынна, ол эбэтэр итти көрүллүбүт үптэн 10 бырыһыаныы эрэ эмти туттубут. Тутуу тоҕо барбатый диэн тутааччылартан, ол иһигэр бу миигиттэн эмиэ ыйытыахтын сөп. Маныаха туһаайан тугу этиэххэ сөбүй? Холобур, тутуута быйылгы сылтан саҕаланыахтаах Улуус киинигэр үүт астыыр сыах бырайыага ситэ оҥоһулла илигинэн хамсыы илик. Сураҕа, бырайыак дьэ бүтэн кэлиэхтээх үһү. Бу сыаҕы тутууга бэдэрээтчит «Чурапчыагрострой» АО буолар. Нэһилиэктэргэ тутуллар арыы сыахтарыттан Кытаанахха үлэ балачча барар. Хортуоппуй бадыбаалларын быйылгы сыл иһиннэ үһү олоххо киллэриэхтээхпит. Эрдэ биэрэгэммит (сыл саҥатыгар) тутууларга үбүлээһин бу олох соторуутаҕыта, ыһыах эрэ иннинэ оҥоһулуна. Билигин дьон үнсэ от үлэтигэр сылдьар. Онон баанынайдар хотуурдарын уурдахтарына эрэ сүгэлэрин ылыахтара. Билигин урукку курдук аналлаах тутуу бириҥээлэлэрэ суохтар. Баанынайдар бэйэлэрэ эрэ тутууну ыыталлар, атын дьону үлэлэтэр үптэрэ суох.

—Кэпсэтиибит саҕаланыытыгар этэн аһарбыт инженерэй хаччыйыы холбоһуктаах дирекцията биһиги улууспутутар электроэнергиянан хаанык үлэни ыытарый?

—Маныаха сыһыаннаах үлэни куораттан аналлаах идэтийбит бириҥээдэ тахсан толоруоҕа. Ол курдук, киниилэр Үрүҥ Куол уонна Уйун Куел боһүөлэктэригэр подстанциялары туруоруохтаахтар, үрдүк уонна намыһах күүрүүлээх линиялары саҥардан тардыахтаахтар. Бу үлэҕэ уопсайа быйылгы сылга 260 мөлүйүөн солкуобайдаах үбүлээһин көрүлүннэ. Маннык даҕатан эттэххэ, сир аннынаҕы ууну көрдөөһүнгэ 400 мөлүйүөн аналлаах, маннык урукуттан үлэлиир «Бур-Сок» баанынай предприятиэ ылсыһыахтаах.

—Семен Егорович, түмүгүнэр тутууну ыытааччыларга бэйэҥ санааҕын этиэҥ буолаарай?

—Бастатан туран, ханнык баҕарар тутуу олохходьаһахха туох эрэ суолталаах буолан ыытыллар буоллаҕа диэн, ол да иһин үп-харчы көрүллэр, Кырдьык, тутуу ордук биллиҥнэ рынок сыһыаннаһыларыгар киириэхпититтэн сулдьгутэ суох иннигэстэргэ киирдэлиир. Ол гынан баран, тутууну күннээҕи ороскуоту аҕыйынан буолбакка, киниин кэскилинэн, көдьүүһүнэн сыаналаныахтаах. Бу ордук тыа хаһаайыстыбатын бородуукпутун оҥорон таһаарар тыа сирин киинигэр сыһыаннаах. Биллиҥ улуус нэһилиэктэригэр баар табаарыстыбалар, баанынай хаһаайыстыбалара эти, үүтү переработкалааһынҕа улуустаҕы эт-үүт комбинатыттан арахсан бөҕэлэрэ ылсан эрэллэр. Оҕуруот аһын үүнэринэ саҥа технологиялар киириах курдуктар. Оттон баларга барыкордобуллэргэ аллиэттиир аныгы тутуулар наадалар.

П. СЫРОВАТСКАЙ кэпсэтэ.

ВИКТОР ЧЕРНОМЫРДИН —САХА СИРИГЭР

Бөҕаһа сарсыарда РФ Правительстотун Председателэ Виктор Степанович Черномырдин Удачнай куорат Полярнай аэродромугар кэлэн туста. Кинини Саха Республикатын Президенэ М. Е. Николаев уонна «Россия—Саха алмааһа» АК салайаччылара көрүстүлэр. В. С. Черномырдин, М. Е. Николаев уонна кинилэри арыаллыыр дьон «Удачнай» карьеры көрдүлэр, 12 №-дээх фабриканы сырыттылар.

Бүгүн күнүс В. С. Черномырдин, М. Е. Николаев Дьокуускайдааҕы ГРЭС-кэ сылдьаллара, В. С. Черномырдин М. Е. Николаевы, Ю. В. Кайдышевы кытта басыздалаһыннылэрэ. СР Правительстотун чилиэннэрин кытта көрсүһэрэ былааннанар.

Сарсын В. С. Черномырдин алмаас промышленноһын уонна Мирнэй куорат 40 сылын ыраахтааһынньыктааһынҕа ыытыыны ылыаҕа.

СИА.

«ОТТООҺУН—95»

ТӨЛӨЙДӨР ХОЛКУЛАР

Ааспыт кыстыгы совхоз тутулунан улууска соҕотоҕун көрсүбүт «Мугудай» сылгы завода быйыл саас үрэллэн, рабочайдар аны «баанынайдар» дэнэн күөххэ үктэннилэр. Бөдөҥсүтүү содулугар симэлийэ сыспыт Төлөй аны онон бытарытыы, чаанынай бас билиҥэ төттөрү көҥүү хамсааһыныгар хабыллан «участак», «отделение» диэн дьарылыктарыттан төлөрүйдэ. Төлөйдөр аҕыйах сыллааҕыта нэһилиэк статуһун туруорсаа ылбыт буоллахтарына, билигин хаһаайыстыбаннаан сыһыаннаһыыга эмиэ бэйэлэрин бастарын бэйэлэрэ быһаарыналлар.

Маннык эрдэ 2 баанынай хаһаайыстыбата баара. Совхоз үрэллибитин кэнниттэн тохсуо буолбуттар. Бары кэриэтэ аҕыйахтыы киниэннээх бытархай хаһаайыстыбалар. Арай 8 чилиэннээх (итти иһигэр эр дьоно 5) «Чэччимэ» бөдөҥгө киирсэр. Хаһаайыстыба бурдутунан дьарыктанар, онон онно сыһыаннаах техника киниилэргэ бэриллибит, чуолкайдаан эттэххэ, хвалбыт. Ол сөп даҕаны. Өр сылларга баанынаттан тахсыбакка үлэлиир, сир бөҕөнү оҥорбут, бурдук үрдүк үүнүүтүн ситиспит уолларыгар Алексей Коркинна итэҕэйбэтэхтэринэ кимиэхэ итэҕэйиэхтэрэй. Бэрт ылгастык сэһэргэгэнэн аанныыбытыгар кинн: «Үлэ-хамнас кээмэйэ урунку курдук буолбатах. Кыра. Ол эрээри 5 киһиэхэ сөп буолар, кыахпыт таһынан да буолуо, үлэ баар. Сорохпут сир тиэриитигэр, ангарбыт окно үлэлиа.Бэйэбит суөһубүтүгэр сөп буолар оту ылыахпыт»,—диэтэ.

Итти Бөтүрүөп күн этэ. Былыргынаан окно киирии таҥарата буоллаҕа. Оттон Төлөйгө үгүстэр ходуһаҕа киирэргэ баланнаннан сиэтэрин-сэбиргэллэрин сэлбиэ сылдьаллара. Максимовтар баанынай хаһаайыстыбаларыттан, биир-икки кырдьаҕастан ураты хотууру тыаһаппыт суоҕун кэриэтэ, Совхоз эрдэҕиэҕи эбитэ буоллар үүрүү-түрүйүү күүһүнэн ходуһаҕа сүүс бырыһыан киирбит буолуохтара этэ. Билигин хас биирдии баанынай хаһаайыстыбата, ыал бэйэтин иннин бэйэтэ көрүнэр, дьаһанар кэмигэр итти туһунан саватар да сатаммыта суох.

Олохтоох землеустроитель Г. Г. Романов билиһиннэрбитинэн, эрдэ сир түгэттиитигэр хас биирдии дуоҕаҕа 2-лии гектар бэриллибит буоллаҕына, баанынайга бараччыларга 8-тыы гектар сир эбии сыһыарыллыыбыт. Маныаха үгсүү-харсыы тахсыбатах. Өй дьыл эрэллэн, сирдэр барыа да тэҥ үүнүүлээхтэрэ таайдаҕа. Ууга барбыт сирдэхтэргэ спецфондаттан арендаҕа оттуулларыгар сир бэриллибит.

Нэһилиэк кыһалҕатын быһаарыы билигин баһылыгы солбуйаччы Н. Е. Александровка толору сүктэриллэн, окно киирии тэрээһинин туһунан кинитэн туоһуластым. Дуоһунаһын, эбээһинэһин да сиэриитэ от-мас айдаана Николай Еримеевич урдүнэн көтөр. Төлөй нэһилиэгиньэтэ билигин турутунан 380-гэ тиийдэ. Быыбардааччыта—204 киһи. Хаһаайыстыбата—120. Бу сылга киириҥэ 551 ынах сүөһү (ынаҕа 248), 228 сылгы (биэтэ 168) баара. Нэһилиэк үрдүнэн 1500 тонна от баламнаниллэрэ торумнанар. Ол гынан баран, итиитэн элбэҕин да от-туур кыах баарын баһылыгы солбуйаччы этэр. Үгүү ол курдук «сир кэдэйэринэн» диир.

—Үүкка, эккэ дуогабардаах дьоҥҥо төлөөн туттарыахтаахтарыттан көрөн дотация суотугар солярка, бензин түгэтэлэри сылдьабыт. Кыамматтарга, кырдьаҕастарга эмиэ аспыт сылларга курдук «Беларусь» тракторынан оҕустаран биэриэхпит, Үөрэнээччиларга үлэ уонна сыныьалаҥ лааҕыра тэриллэн, оттуулларыгар Маҕатахтан 170-ча гектар сир сыһыарыллына.

Итти курдук төлөйдөр оту төбө баҕаралларынан баһарга эрэллээхтэр. Ол да иһин холкулар эбит.

В. НИКИФОРОВ.

ТЫЫННААХТАР КЭРИЭСТИИР ИЭСТЭЭХПИТ

Народнай суруйааччыбыт Далан «Дьылҕам миэнэ» диэн саҥа романыгар норуоппут чҮлуу дьонун кыргыбыт геноцид хааннаах режимин ис дьигин кырдьыгынан көрдөрбүт. Ол кэм ыар тыыныы, хара балыырыы, үҥтэтэр өҺүөннэах хэмэлдьитин туос бэйэтинэн билбит удахан суруйааччыбыт дириҥнин эҥсэн, бэйэтин ахтыыларыгар эбии ГКСБ, партия обкома олуус кичэйэн чып кистэлэҥнэтэ туппут суруктарын-бичиэтэрин тыыннаах туоһу быһыытынан аҕалтаабыта аҕаааччыны долгутар, кинээхэ аба-сата кутаатын уматар. Саҥарбакка, саҥаны эпиэпэҥ хаалар сатаныа суох курдук.

Айымньыны ырытыы—мин кыаҕым ыраах тас өртүнэн. Романҥа ахтыллыбыт элбэх аттартан сыччах иккиларин эрэ ахтыаҕым.

Чепалов Илья Ильич кытта Чурапчы педучилищетыгар 1937—40 сылларга биирдэ үөрэммитим. Үксүн туох эрэ толкуйдуу сылдьар курдук туттара, арыт паартатыгар олорон туох эрэ суруйар этэ. Ону саҥаан

«Уруок аайы салгыбакка
Иннигэр уурунан ыраас лиһиҥ
Бөтүгүрүүрүн таптаахтыыра
Мин Илья Ильичим».—диэн суруйбут эбит биирдэ үөрэммит табаарыһа Яковлев Д. Д. (Тараҕаннап) «ЧПУ—эдэр саастыт биһигэ» диэн училищены бүтэрбиппит 25 сылыгар анаабыт ахтыы хоһоонугар.

Оччолорго саха үс бастакы суруйааччыларын аҕаар дьол биһиэхэ тиксэбэтэҕэ. Уопсайга олороробут. Ильяны, дьоһуннаах баҕайытык туттарын иҥин эбитэ буолуо, Илья Ильич диэн ыҥырарбыт. Алампа (А. И. Софронов) хаайыыга-сылдьаҕа сылдьыбытын туһунан киниттэн истибитим. «Айахпынан айдааран, амыннааҥы уматан...» диэн тыллардаах хоһоонун өйүттэн аҕаан сөхтөрбүтэ. Калин өйдөөтөххө, Илья Ильич садэх кинигэлэри булан аҕаар эбит этэ. Ити тыллары автор хаайыыттан босхолонон дойдутугар кэлэҥи сылдьан, ол үөрүүтүн үллэстэн П. А. Ойуунускайга суруйбут сурутар сыһыаран ыыппыт «Билиини» диэн хоһоонутар киллэрбит эбит. Онтуката 1937 сыллаахха Тыл, культура научнай чинчийэр институтун үлэлэрин хомуурунньутун бастакы табаарыытыгар бэчэттэммит. А. И. Софронов ол хоһоонуттан биһиги эдэр сүрэхпитин өрүкүппүт кэрчиги аҕалыым:

«Ол урут
Күлүгэ көстүбат
Күҥҥүү түүннэргэ,
Тоҕоостоох толоотторго,
Тоҕой тумулларга
Айахпынан айдааран
Амыннааҥы уматан,
Алаас саҕатын
Алах-былах сырдатан
Аһаар артыалларбар
Айан суолун
Будулҕан харанаҕа
Булларар буоларым,
Аны билиҥин
Хаайбыт халыҥ
Харанга хастанна,
Сартылаах саас
Күдүмүрдэс күнэ
Күөрэйэн көҥүннэ».

Ксенофонтов Г. В. диэн улахан историк үөрэхтээх киһилээхпитин, кини «Ураанхай сахалар» диэн аатырбыт научнай үлэни суруйбутун, ол иһин буруйга-сэмэҕэ тардыллыбытын туһунан эмиэ Илья Ильичтэн истибиппит. «Бу баар ол аатырбыт, айданнаах кинигэтэ».—диэн баран, улахан сырдык күөх тастаах киниги кордорбүтэ... Аны саааҕахха кутталлаах, баламат быһыы эбит. Сахалартан бастаны улуу үөрахтээхпитин, тутуу былдьаспыт курдук, сымыйанан буруйдаан, 1938 сыллаахха күн сириттэн мэлиппиттэр. Кини киниги аҕаар кутталламмытын биһиги хантан билиэхпит баарай...

Уон иккі-үс сыл ааспыта Илья Ильич үөрэх салаатыгар буолбакка, чуо миэхэ дьиэбэр калбитэ. Мин оччолорго үөрэх салаатын сабиэдиссэйэ этим. Педучилище базовай оскуолатыгар учууталынан эбэтэр киитэччинэн аныы сатаабыннын төрүт ылымматаҕа. «Урукубуттан адьас туох даҕаны суох».—диэбитэ. Наар кыра хамнастаах интернат завхоһун, кладовщигын, библиотекарь курдук үлэлэргэ бастаан педучилищева, кэлин спортивнай интернат-оскуолаҕа отуттан тахса сыл үлэлээн, үтүө сэмэй майгытынан сөбүлэппитэ. Үлэлэөбитин былаһын тухары Илья Ильичтэн атыннык аатталматаҕа. Көрсүннүүн иккиэн төбө да ыра хамнастаах үлэҕэ сырытталлар, ол туһунан төрүт сугхарбат этэ. Сэттэ оҕону улаатыннарбыттара. Оҕолоро улаатыыларыгар көрсүнэ эрдэ өлөн Илья Ильич элбэх эрэйи көрбүтэ.

Сэттэ оҕоттон алталара ыал буоллулар. Уон түөрт сиэннэриттэн үксүлэрэ үөрэх дьоко. Аҕаларын сиппэтэх ыра саҥаатын толорон улахан кыргыттар Валентина уонна Ольга үрдүк үөрэхтээх учууталлар. Кыра уолаттар Илья иитиннэ Юра аҕаларын курдук саанныттар.

«Винокуров Иван Иванович диэн Чурапчы педучилищетыттан сэриҥэ барбыт студент үөрэнэ сылдьар табаарыстарыгар фронт хайдаҕын кырдьыгынан кэпсээн суруйбутун иҥин ытыллыбыта диэн биһиэхэ иҥиллэрэ. Ол кини суругун мин аахпытым. Көннөрү фронт кытаанах олоҕуттан ураты ытыллыаххы айылаах баарын булан көрбөтөҕүм». (Далан «Дьылҕам миэнэ» 374 стр.).

16—17 саастаах Ваня Винокуровы эмиэ ураты астынан «Иван Иванович» диирбит. Уҥуоҕунан кыратыгар дьүөрэтэ суох кыргыылаах баттахтаах лэҥкэйбит төбөлөөх уол өйө-саҥаата дириҥнэн, суруксутунан барыбытын сөхтөрөрө. Бастакы курс студена Винокуров Ваня Октябрь үөрүүлээх күнүгэр анаан нууччалыы хоһоон суруйан, училищебыт илиниэн суруйдар хаһыатыгар таһаартарбыта. Тугу эмэ саҥарбыта, ыйылыыта туга сэҥээриини ылара. Биирдэ эмэ чыдыгырыйкатын устубутун өйдөөбүппүн. Литературатаа, историяа уруоктарыгар үгүстүк хайдаҥара диллэр. Дьиҥэр, атын даҕаны предметтэргэ ураты үчүгэй билиилээх-көрүүлээх, олуус олохтоох тыллаах-өстөөх, биир тылынан, ураты киһи тахсар сөҕүмэр үчүгэй чинчилээх ыччат этэ. Билии-көрүү туһугар кырдьыаҕы олуус итэҕэтиилээхтик быһаран табаарыстарыгар ордук сөбүлэтэрэ. Дьэ маннык чаҕылхай киһи тахсар ыччаты сиэммитэ. Эдэр саастарыгар сарбыллыбыт хаарыан дьоммутун аттарын ахтарбыт биһиги, тыыннаахтар, ытык иэстиниэн буолар.

Чурапчы педагогическай училищета 1934 сылтан 1957 сылга диэри үлэлээбит кэминэр 20 выпуска, оону таһынан кэтэхтэн үөрэтэн 10 выпуска Чурапчы уонна Таатта бастыҥ ыччаттарыттан барыта 600 учууталлары иитэн таһаарбыта. Олор истэригэр ити кэпсэммит Чепалов И. И. Чурапчы, Винокуров И. И. Таатта уолаттара бааллара...

1994 сыллаахха ЧПУ аҥыллыбыта 60 сыла туолбута. 1957 сыллаахха сабыллыбыт ЧПУ 37 сыл буолан баран спортивнай хайысхалаах педучилище буолан эргилиннэ. Биһиги, ЧПУ кырдьаҕас колуонэ үөрэнээччиларэ, Илья Ильич уонна Иван Иванович үөлэһиннээхтэрэ, училищебыт аата, үгүө үгэстэрэ эргиллэн эрэриттэн үөрэбит. Саҥа үлэлэри эрэр ЧПУ бүтүгүү үөрэнээччиларэ уонна педаготтара 61 сыл аннараа өртүгэр аҥыллыбыт кырдьаҕас ЧПУ үгүө үгэстэриҥ салгыахтара, ону тэҥэ туох хара дьай эҥэрдэһэн Бурцев А. И.—Ох Эн Дин, Соловьев В. С.—Болот Боотур, Кузьмин В. Г.—Туман Баһылай (Уот Субуруускай иннинэ аҕата) эрэйн-муҥу көрбүттэрин, киниилэри кэм хобулаабытын, эдэр Дьуон Дьаҥылыны кыыллаабын, о.д.а. тустарынан билиэхтээхтэр.

ШКМ-ка, ЧПУ-га директордаабыт, учууталлары бэлэмнээһиҥнэ улахан үтүөлээх, киниилэри уонна үөрэтэр студеннарын репресситтан арааччылаабыт, 86 саастаах ытык кырдьаҕаска К. Д. Потаповка, Улуу Кыайыыны уһансыбыт ветерааҥка 50 сыллаах үбүлүөйүлэн Улуус Бочуоттаах гражданинын аатын кэрэр, махталы этэн сүгүрүйэр, сүрэхтэн көтөҕөр сиэрдээх буолуо этэ.

Күн саҥаалаах ЧПУ учууталларын А. Ф. уонна Н. О. Винокуровтары итиэннэ В. С. Алехин тустарынан анаан үөрэтэн-билэн кэриэстэһиҥ, махтаныы сиэрин-туомун толорор сөп. Киниилэри кытары сэргэ тутан И. И. Чепалов, И. И. Винокуров аатларын үйэтитиэххэ, киниилэргэ анаммыт уруоктары ыытыахха, кэриэстэбил баллаалэри оҥоруохха.

Роман САВВИН,
РФ үөрэҕириитин туйгуна, тыыл, педагогическай үлэ ветерана.

КӨЛҮӨНЭЛЭР ТҮМСҮҮЛЭРЭ

От ыйын маҥнайгы күнүгэр иккиэйэх ыаллаах Мэҥэндийэ түөрт көлүөнэ көрсүһэр түһүлгэтинэн буолан аста. Бу көрсүһүү төрүөтүнэн оҕо саастарыа сэриҥ сылларыгыы алтыспыт Д. Н. Захаров, М. М. Потапов бэйэлэрин баҕа өртүлэриннэн көҕүлээн, ыччаты түмэн үтүөкэн өйдөбүнньүгү туппуттарын аһар долгутуулаах түгэн буолла.

Сабыс-саҥа, лаахтаах, тоҥурук бэрэбиэлэриннэн оҥоһуллубут кэрэ көстүүлээх дьоҕус чочуобуна Улуу Кыайыы үйэ аҥардаах үбүлүйүгэр сэриҥэ өлбүттэр, көҥөрүллүү, сэриҥ кэминнээҕи ыарахан үлэ сиэртибэтэ буолбуттар, Мэҥэндийэни оскуолалаах, кулууптаах бөҕүөлэк оҥорон, олоҕу тутан, олорон ааспыт уонна билэҥин да баар ытык кырдьаҕастар үтүө аттарыгар аналар.

Өйдөбүнньүгү аҥыыга 6 ыйыттан 86-гар диэри саастаах дьон бөҕө тоҕуоруста. Мэҥэндийэттэн төрүттээх дьон сэриҥэ, көҥөрүллүүгэ, үлэҕэ-хамнаска кыттыбытын туһунан дакылааты И. А. Пинигин оҥордо. Өйдөбүнньүгү аһар лиэнтэни ветераннар Ф. С. Хоютанов, К. К. Аммосов, көҥөрүллүү кыттыылаахтара, атын да ытык кырдьаҕастар быстылар. Москва, Старай Русса анныларынааҕы уоттаах кыргыһыылартан ордон кэлбит 83 саастаах фронтовик Ф. С. Хоютанов арыылаах саламаатынан аал уоту айах тутан, сир-дойду ыччыларыттан дойдутун дьонун, ыччатын өрүү арааччылыы сылдьалларыгар аатталан, алаан тыл эттэ, саҥа саҥарда.

Аймах дьон алаас-алаастарынан тус-туспа төбөрүөннэн, бу үйэлэах тутуу тула олорон үөрэ-көтө аһаатылар. Дьэ онтон үөрүү-көтүү күөстүү оргуйа түстэ. Үһүс көлүөнэ—сэриҥ кэмиттэн үөскээбит ыччаттар—аҕаларын, эйэлэрин, убайдарын, эдьиийдэриин, ийэлэрин аттарынан эҥин ааннаах бэйэлээх бириистэри туруортаан күрэхтэһии, оонньуу-көр бөҕө буолла. Онно сырсан, тустан, мас тардыһан, сыал ытан, волейболлаан, ыллаан-туойан, оннооҕор «Минскэй» мотоциклынан кросстаан 5 сааһыттан 60 саастаахтарга тиийэ кытыныылар.

Хатастан сылдьар Смирниковтар Мөлбөйө Көстөкүүн бириниҥин, Захаровтар судуйа Уйбаан, атын Захаровтар Дьөгүөрүскэ бириистэрин, Дьокуускайтан сылдьар И. А. Захаров аҕата Өлөксөй аатыгар бриллиант оонньоотто, Төлейтэ олорор Захаровтар, Мугудайга, Хоптоҕоҕо олорор Васильевтар, Моттоостор ыччаттара, Буокай кыыһа Настя, Кэнчээри оҕонньор сиэннэрэ, Нохой оҕолоро Куличоннар, Кирилл Захаров уола, Малышевтар, Потаповтар, Пинигиннэр уо.д.а. иҥин аҕаан сиппэт элбэх бириниҥин туруоран, дуоһуйа оонньоотулар, көрүлэстилэр. Суоннар Моруон уонна эмиэ сэриҥэ өлбүт быраата Көстөкүүн бириистэрин—тыын ныройи титиктэн, сиэтэн ылтылэр, Хас да убаһа, хас да торбос, электрическэй эрбин, магнитофон арааһа, саҥалыы иҥит эгэлгэтэ, харчы бөҕө оонньоонно.

Кыһыл сулус орден, элбэх медаль кавалера Д. Е. Захаров—Мэҥэ Минтэрэй бириниҥин А. Пинигин, А. А. Захаров бриллиаанын Хатастан З. Захарова, Моттоос Баһылай—В. И. Смирников убаһатын Хатастан Н. Смирников, Моттоос Маайа торбоһун киинит Любовь Захарова, Бэттээх Минтэрэйэ—Д. Н. Захаров чугас дьонун тоҕус киин аатыгар олохтообут бириниҥ кэлин ыалдьыт илин үөрдүлэр-көттүлэр. А. А. Захаров эйэтэ Моро Баһылайга, ийэтэ Е. В. Захаровааҕа бириистэри олохтоото. К. Е. Захаров сэриттэн баас ылан кэлбит убайа Г. В. Захаров бириниҥин Мугудайтан Яков Сковешников ылла. Билигин баар ветеран, сааһын тухары трактарист бириниҥигэр «Минскэй» мотоциклынан эбии эргийэн кэлиҥэ күрэхтэстилэр. Аймаҕа И. Н. Аммосов, уола Николай Аммосов бириистэрин оҕолорто Кузьма Тарабукин, улахан дьоҥҥо Николай Аммосов ыллылар. Аны үс сааһыттан саҕалаан оҕо бөҕө ыраны-тойуу тардан кэбистэ. Маҥка кыттыбыт оҕо аайы киинит Е. Смирникова суумка мунуннан тута сылдьар оонньуурдары түҥэттэ.

Өйдөбүнньүгү маастардаабыт Д. Н. Захаров уонна М. М. Потапов харда тылларыгар оҕолорго, ыччаттарга туһаайан хаһан даҕаны, ханна даҕаны иллээх, эйэлээх буолуҥ, дойдугутун умнуман бүтүҥүү курдук түмсүүлээх буолуҥ, бу элбэх киһи аатыгар тутуллубут өйдөбүнньүк үйэлээх буоллун, тарбахтаах тааарыйбатын, тумустаах тоҥсуйбатын диэн алаастылар.

Ити курдук иҥийэн турбут Мэҥэндийэҕэ бу үбүлүөйдээх сылга ыччаттара түмсэн, эйэлэрин сылаас уутуккөтөн аастылар. Төрдүс көлүөнэ—олоххо саҥа үгэтэннэн эрэр уонна ити сэрбэхчиэпит дьоннор олох эстафетата аны киниилэргэ туттарыллан салгыы бара туруохтааҕын өйдөбүт буолуохтаахтар, «Алаас аатаах, дойду сурахтаах» диэн итинниги этэн эрдэхиҥнэн сабо үүнньэллэр, туох билиэй, баҕар, эмиэ дьон-сэргэ олохсуйан, Мэҥэндийэ үһүс төгүлүн сириэдийиэ, дьол, үөрүү тэлгэһэтэ буолуо дии.

Татьяна ЗАХАРОВА.

ЛИТЕРАТУРНАЙ СТРАНИЦА

УЛДЬАА ХАРАЛЫ

ӨЛҮҮ БЫАТА

(СЭЬЭН)

Үгүоргута барбах эрэ дьырбинлэнэн кэстөр Тогүргэн алаас тунал хаарыһан бүрүллүбүт сүүнэ иэтын кэмчилээбэккэ кутара. Чаҕылыйан, күлүмүрдээн түһэн, эчи сырдыга, кэрэтэ бэрдэ! «Бу үчүгэйгэ көнүл кэччүйэ сылдьыбакка, туох киһитэ дьиэҕэ хаайтаран олоруоҕай?», —диэххэ айылаах ыныра-угуйа турара.

Алаас үгүор кый ыраахтан буорах саҕа уонча хара кыырпахтар утуу-субуу иһаллэрэ көстүбүтэ. Кыырпахтар улам чугаһаан, уһаан, сиппьэзн—хайыһардаах уолаттар дьэҥкир аннынныынан муустаан иһэллэрэ көстүбүтэ. Кэннилэриттэн сыарҕа холбоһуулаах «Буран» снегоход сиэн ааспыта. Сыарҕаҕа тарбах курдук олорсон иһэр кыһыл, күөх куртка-лаах кыргыттар, ситэн ааспыт аҕай дьон, уолаттарга быраһаайдаһардыы далбаатаспыттара.

Сыыр үрдүгэр уратытык дьэндэйэн көстөр, балачча эргэрэн, харааран эрэр мастаах улахан физэлга мээчик биллиргинрэ, свисток чыһыырара иһиллэрэ. Кирээти кытта аналлаах үрдэтингэ «Күүстээх Дьилбэгэй тааһа. 340 кг» диэн суруктаах, кур оҕус хаанын саҕа боронг таас күлтэйэн сытара. Бу таас түһүнэн дьон сүрэҕэ өрүкүйэр, санаата күүркэйэр, биирдэн биир комоххо маарынныыр кэпсээнлэр уостан уоска бэриллэн, кэрэ сэйэн буолан сылдьаллара. Бу тааһы көрбүт киһи дьахтартан төрөөбүт иэгэйэр икки атахтаах көтөҕүө диэн өйүгэр батарбат көрүнэҕэ. Кырдьык даҕаны, сир-дойду сиэнигиттэн дьон мондоҕойдоохторо кэлэн, кыайан көтөхпөккө, барбах тутан-хабан көрөн төннөллөрө.

Күүстээх Дьилбэгэй тааһын аннынар салгын киллэриэххэ айылаах арай биир киһи дьону улаханнык долгута сылдьыбыттааҕа. Улуус (оччолорго оройуон аатырара) үбүлүйдээх ыһыаҕар спортивнай делегацияны кытта кэлэ сылдьар штангаҕа 100 кг ыйаа-ыһыннаахтарга спорт маастара холонон көрбүттээх. Муус маган этигэр мочеко-мочеко үллэҥэлээбит былчыгнардаах, кэтит курунан быакаччы тардыммыт киһи хол-холлонон, буут-бууттанан тахсан кэлбитигэр олохтоохтор «тааспытын хайдах эрэ өрө көтөҕөн таһаарар» диэбиттин, тыыммакка да иһийэн турбуттара. Ыалдьыт ол курдук киһи кырдьыктаныах көрүнэҕэ, буулаҕа былчыгнардааҕа. Кыайылларын-хотуулларын ааҕан субурунуттара, эчи, уһуна бэрдэ. Бөҕөс атахтарын үөрүйэх баҕайытык киэҥник үктэн төнкөйбүтэ, тааһы ыараханнык түөрэҥэлэтэн ытыстарын таас анныгар киллэртэн, ыбылы куустута, көтөҕүүгэ атах күүһүн туһанардыы, тобуктарын бокутан, төһө кыалларынан сиһин көннөрбүтэ. Чахчы көтөҕөрдүү огостон, төбөтүн чиэччи быраҕан, харахтарын симэн, күүһүн түмүнэрдин балачча сириллийэн олорбута. Күүстээх былчыгнарын түллэх гыннаран, көтөҕүөхчэ буолан иһэн, туга эрэ сатаммата. Таас улахана бэрт буолан, бөҕөс түөһүнэн тааска сыста түһэн, аны олорунан кэбиспитэ. Хайдах да балаһыанньаҕа ыйаанын бөҕөс сиһигэр туора тарда сытара, киниин бөкчөйөн туран эрэ көтөҕөн ылыахха сөптөөҕө, ол—ыарахан этэ. Штанга гриҕэ үрдүк, тутарга табыгастаах буолан, атаҕы бокутан, көнө сиһиэн барыы күүһү туһанан, тардан ылыллар. Тааһы көтөҕүү атын буолан биэрбитэ. Бөҕөс ыксаан ааҕар атаҕар тобуктаан баран, түөһүгэр таһаара сатаабыта табыллыбатаҕа—таас киһини тобуктаабыт өттүн диэки иҥнэри түһэрэ сыппыта. Ыалдьыт тааһы арааастаан мадьыктыы сатаан баран, сиртэн кыайан араарбакка, хотторон, сапсыйан кабиспитигэр, бар дьон чэпчэбиттин «һуу» гыммыттара, сүүстэрин көлөһүнүн туора соттубуттара. Арай бөҕөс тахсан иһэн: «Совсем неудобно. Этот камень человек не может поднять. Наймите край».—диэн абарбыттыы тылласпытын сөбүлүү истибэтэхтэрэ. «Хабырылла барахсан көтөхпүтэ, доҕор!»—Дьобулара оҕонньор дьоҕойон кабиспитэ, турар сиргэр тапсэҥэлээн ылбыта.

—Итн бэйэлээх дьон буулаҕалара хамсаппат таастарын ыбылы көтөҕөн ылан баран, уонча саһаанныах эниэки өрө хааман тахсан, мөҥүрүөннээх түөһүнэн үтэн, барбах муос хабарбатыгар диэри өлдөтөн таһаарат, буор сир кыргийэр диэри бырахпытыгар, үктэнэн турар күөх кырсым күөгэс гынан ылбыта.—Байбарс оҕонньор саһын тухары «үтэ» гыммыт кэпсээнин саҕалаабыта.

—Дьэ, дьэ, Баһылаас, хайдах этэй?—дьон сэҥээрэн биэрбиттэрэ. Арай биир чоппоччу кыраасканнаммыт, уһун сотолоох кыыс:

—Баҕар, адъас да атын тааһы көтөхпүтэ буолуо,—диэн ыалдьыты көмүскэһэрдин саҥарбыта уонна дьон быыһытар дьылыс гынан хаалбыта...

x x x

Залга хайыһар тутуурдаах оҕолор таҥкынаһан киирбиттэрэ. Киниэлэр таҥастара-саптара дьикти чэбдик саасны сытыыран ангылыйара.

Сэргэлээн Иванович оҕолорун дуобаттыыр хоско мунньубута. Кэпсатни куруутун буоларыныы, бэрт судургутук ааспыта.

—Сарсын график быһыытынан сычньаҕыт,—диэбитэ кини. Өйүгүн интервальнай тренировканы Валентина Петровна ыытыаҕа. Уолаттар биирдээх, кыргыттар аҕыс сүүстээх кругка үлэлиэххит. Мин куоратааттым, аны үс хонугунан кэлиэҕим. Ыйытыы баар дуо?

—Суох,—дэспиттэрэ салгын килариччи сиэн ыччаабыкка дылы сирэйдэммит уолаттар, кыргыттар.

—Күрэхтэһиибит уон иккн хонук хаалла,—Валентина үөһэ тыыммыта, толкуйга түһэн сыгаах баттаһан олорбута. Ортону аннынан үгүохтаах, толору эттээх сиппэх, топполлубут үчүгэйкээн уостардаах ыыс туҥуран эрэ халандаарга ойууланар кытай кыргыттарыгар майгынныыра. Чаҕылхай күөх өгнөөх, ыбылы тута сылдьар лосина кэтэн баран, самыылара төгүрүгнээн, хайыһардаан элэҥнэттэҕинэ, ордук тупсан көстөрө. Оҕолор бэйэлэрин иккн ардыларыгар тренердэрин «Тошиба» диэн аатты ылларан.

—Мин тэрээһинтэн наһаа саллабын,—диэбитэ Валя.

—Тэрээһинтэн долгуйума. Комиссия үлаанэҕэ. Биһиги сорукпут—хамаанданы үчүгэйдин баламнээһин.

—Бэйэтин дьонун ортотугар киһи ордук долгуйаччы. Бары эйигин көрөллөр, эйиэхэ эрэллэр. Арай мөлтөхтүк сүүрэн кэбис. Дьэ, маҥдараас диэтэҕиҥ. Мин этын сиргэ табыллан сүүрэр этим.

—Итн эн кыргыттарыҥ кэпсээннэрин хатылаан бардыҥ. Бэйэ билэр трассатыгар сүүрэр ордук бөҕө буоллаҕа. Күрэхтэһин саҕаланна, старт бэриллиннэ да маҥдраҥ көтөн хаалаччы. Оҕолорго итинн быһаара сатаа. Интервальнайга сыыры тахсыы техникатын чочуйаарыҥ. Кыргыттарыҥ сыыр ортотугар да тиэйбэккэ, «елочкалаан» киирэн бараллар. Уһун соҕустук туттаран баран, тэбэн тахсыыны отработкалатаар. Петров Филяны ойуулуҥ дьарыктан тохтотоор, уол сыыньаннаҕына сөп буолсу. Мин таарыччы биля үкүрүүн саҥаастаабыт информаларбытын ылдьа тахсыаҕым.

x x x

Сэргэлээн Иванович курбуу курдук көнө үгүохтаах, уһун сиппьитэс томтоҕор сирэйдээх, турбут-олорбут хоһуун киһи. Киниин сыыйа тарпыт курдук көнө мунна, үөһэ уоһугар дьыр курдук сиппьигэс бытыга, уоттанан кэлэр сытыы хараҕтара ордук эрдэх көрүгнүүлэрэ. Төгүргэн дэриэбинэтигэр оҕолор республикатааҕы саасҥы хайыһарга күрэхтэһиилэрэ ыытыллар буолан кэлэрэ-барара сыыдамсыйан, сиппьалаҥ-уоскулаҥ диэни умнан сылдьара. Сарсыарда эрдэ туран гараһын оттон баран сып-сап чэйдээн, огостон, иллэрэ сыл оройуон фондаҕа биэрбит «Москвич 2141» массыынанан куорат диэки сыыйыллыннара турбута. Оройуон киниигэр аргыстарын түһэрэн, үөрэх салаатыгар сылдьан баран, соҕотоҕун Дьокуускайдыыр аартыкка тахсыыта. Аара суолтан сиитефон истээх хара курткалаах, хара кролик бэргэһэлээх, кугас бытыктаах нуучча киһитин олордубута. Саһын тухары, этэргэ дылы, борбуйун көтөҕүөҕүттэн айаннаабыт хороҕоон аартыгынан чэпчэкитик куйаардан испитэ. Суол тоҕойугар гаһын быраҕан, массыынатын бытаардан биэрэт, сиэркилэтигэр көрдөҕүнэ—кэннигэр олордубут киһитэ киниин охсон эрэрэ. Аһаран биэриэхтин иҥнэх гыммыта да, хойутаабыт этэ. Моонньуттар амырыын ыарыылаахтык бинлээх тимир саалла түслүтэ. Хабарҕатыгар туох эрэ тыммыы биллибитэ, бэлэһигэр туустаах хаан амтана кэлбитэ. Ынырык ыарыыттан куйахата күүрэн хаалбыта. Хата, эрүһүнэ охсон, киһитин харытыттан кытаҕастыы харбаабыта. Хаҥас илиитинэн ол да буоллар массыынатын ыытан иһэр эбит. Туормаһын үктэбитигэр массыына муннъаранаан ылбыта. Итн барыта биир күүстээх эҥирийин түгэнигэр буолбута массыына с а л о н у н иһигэр өлөр-тиллэр охсуһуу саҕаламмыта. Сэргэлээн, уна илиитинэн киһитин харытыттан эрийэ сылдьан, хаҥас илиитинэн сыгааҕыттан өлөрдүү харбаабыта. Киһитэ ыксаан быһаҕы хаҥас илиитигэр ылбыта. Соҥно тута баттаһан, Сэргэлээн киһитин сыгааҕыттан күүсэ туора садьыйбытыгар куһаҕан баҕайытык «хаһ» гына тыаһаабыта. «Артыһа» хоһоонно суоҕунан үөхсэрдин хаҕынайбыта. Быһахтаах хаҥас илиитинэн утары саайан эрдэҕинэ, харытын туора охсон баран, снаҕиттэн эрийэн ылбыта. Анараа киһи икки харытыттан харбатан, быһахтыыр кыаҕа суоҕа, ол эрээри Сэргэлээнтэ эриллэн олорон охсуһарыгар табыгаһа суоҕа. Киһи тулуйуо суох ыарыытыттан сирэйэ ханньастан хаалбыта, баһа босхо барбыта. Кизиг сиргэ таһырдьа тахсыахха, куотуохха диэн өй охсуллан ылбыта. Итн эмчумаанныаһа сыыттахтарына иннилэриттэн «УАЗ-ик» кэлэн элэс гынан хаалбыта, кэннилэриттэн бортовой массыына «сир» гынаран ааспыта. Кыһалхыах быһыылара суоҕа. Итирэн баран дьаабылана сылдьаллар диэтэхтэрэ. Сэргэлээн ыксаан, киһитин сирэйгэ сырбатан баран таһырдьа ыстаммыта. Тахсан иһэн кабина хайыгыттан иҥнэн үмса баран түспүтэ...

(Салгыта бэчээттэниэ).

Дмитрий ЭВЕРСТОВ

Кынаттаах саастарым

(Саха биллиилээх ыллыыһыта Василий Посельскайга аныыбын)

Кыыс кэрэ, уол хоһуун тойугар
Кыттыһан ыырайар курдукпун...

Кырдалым үрдүнэн кылыйсан
Кынаттаах саастарым аастылар.
Кылгастык даҕаны кыырайан
Кый ыраах саҕахха састылар.

Доҕоруом, тахсыахха кырдалга—
Чэлгэй күөх түһүлгэм ыһыаҕар,
Эйэлэрэр, санаабар, кылыыга
Эдэркээн Манчаары куолаһа...

Чэй эрэ, эдэрдэр, кордөрүк
Кылбаҕар туостарга ылыыны:
Кырдьаҕас киһиэхэ ойдөтүк—
Кыырайбыт кынаттаах саастарын...

Кырдьыахпын баҕарбат буоламмын,
Кырдалбын ахтабын, саныыбын:

Илларион ТАРАБУКИН

КҮҮТҮҮЛЭЭХ КӨҢҮЛҮ БИЭРДИЛЭР

Киһини киһи диэн билиэн,
Күүтүүлээх көҥүлү биэрдилэр.
Санааны, баҕаны этэргэ
Куттанар, кирийэр уурайар.

Киһини киһилии көрсүһүү
Өбүгэ кылбаанньаах үгэһэ—
Ураанхай ураты майгыта,
Улуунан тускулбут төрүтэ.

Киһини киһигэ холуйуу,
Эйэлэн, сиэрилэн сирдэтин—
Олохпут түстэнэр тосхоло,
Өрөйөр-чөрөйөр анала.

Киһи диэн тылынан киэн туттуу—
Сайдыыбыт-үүнүүбүт мэктиэтэ,
Өйөһөн-өйдөһөн олоруу—
Дойдубут биитин киэргэла.

Үөһэттэн айыллар дьылҕа хаан
Олоҕу биир тэҥник тэрийэр,
Дьэ ону бутуйан-муннарак,
Сатаммат арааастаан быһаарар.

Сир-ийэ олоххо ананар,
Киһини биэбэйдээн үөскэтэр,
Табаардыы эргитэр-урбатар
Табыла биллибэт буолаарай?!

Өй-санаа мунгурун биллэрбэт,
Олохпут хаамыыта биир оннук,
Киһиэхэ көҥүлүн тутуута—
Үрдүкү көрдөрүнэ ыттыыта.

● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ●

БЫЙЫЛГЫ СИТИҺИИБИТ УОННА ИННИКИ БЫЛААММЫТ

Спорду сэнэараччилэргэ, дуобаты таптаччыларга, күүс-коме буолар интиллэччилэрбит тэрээппүтэригэр кылгастык отчуоттуубут.

Бастатан туран, уолбут Ганя Колесов ситиһиилэриттэн: Монголияҕа норуоттар икки ардыларынааҕы турнирга III—VI, аан дойду чемпионатыгар (кадеттарга) II, улууһун чемпионатыгар (улахан дьоҥҥо), Халымаҕа маастар нуормалаах турнирга уонна республика кубогар бастаны дуоскаҕа I, Чурапчыга маастар нуормалаах турнирга уонна Россия кубогар иккис дуоскаҕа II, республика чемпионатыгар уонна аан дойду улахан уолаттарга чемпионатыгар III миэстэлэри, Россия финалыгар оҕолорго абсолютнай чемпион аатын ылаттаата, «МАГ-95» диэн бинр саамай улахан норуоттар икки ардыларынааҕы турнирга 56 кыттааччыттан 5 гроссмейстер, 20 маастар бааллар. Онно саамай эдэрдэрэ Г. Колесов алтыс буолары ситиста.

Атын да оҕолорбут хаалсыбатылар. Аан дойду чемпионатыгар бэйэлэрин саастылаахтарыгар В. Кычкин, М. Богимова, М. Ноговицына, Д. Постникова чемпионнааҕыттара, М. Флегонтова, В. Монастырев иккис, А. Иванова, С. Контоев үһүс буолбуттара. Оттон республикаҕа күүс хараҕаах дуобакка Сережа Новгородов, Маша Богимова бастаабыттара. Бүтүн Россияҕа А. Иванова, В. Монастырев, В. Кычкин призердаабыттара, М. Богимова, М. Ноговицына тэрдүс, Д. Постникова алтыс буолуталаабыттара. Арчас таһымнаах күрэхтэһиилэргэ С. Филатов, Р. Габышев, М. Синцев, А. Сидоров, М. Яковлев, В. Лебедев, С. Захарова, Т. Колесова ситиһиилээхтик кыттыннылар.

Хамаандаан республикабытыгар, Бурятыяҕа, Россия кубогар «Б» бөлөхтө бастаталаатыбыт. Россияҕа «Дьиктэ дуобат» күрэхтэһиитигэр IV миэстэни ылыбыт. Ордук ситиһиилээхтик Моти Ноговицына (I), Миша Синцев (III), Маша Флегонтова (IV) кыттыннылар. Кинилэр саастарынан эдэрдэр, онон 1996—1997 сс. үчүгэй түмүгү күүтэбит. Биһиги филиалбыт, Чурапчы орто оскуолатын, эдэр дуобатчыттарыттан Владик Романов, Юля Посельская, Маша Яковлева, Сардаана Попова, Даша Черкашина, Катя Никифорова, Слава Варламов (тренердэрэ К. Д. Монастырев, П. Е. Барахсанов) инникитин албаҕа эрэннэрэр спортсменнар үүнэн иһэллэр.

Аны инники былааммыт туһунан баҕа кылгастык. Бастатан, сүүс хараҕаах дуобатынан утумнаахтык дьарыктаан Россияҕа уонна тас дойдуларга саха оҕотун таһаарыы. Онон от ыйын 5—17 күннэригэр Санкт-Петербурга буолуохтаах Россия финалыгар сага кыттан боруобалаан, күүстээхтэр таһымнарын билиэхпит диэбиппит да, үп кэстүбэккэ кыттыбатыбыт. Атырдьах ыйын 6—15 күннэригэр Чурапчыга «Азия оҕолоро» диэн норуоттар икки ардыларынааҕы турнир ыытыллар. Бу күрэхтэһиҥ Азия чемпионатыгар тиийэ улаатарыгар баҕалаахпыт. Балаҕан ыйыгар Монголияҕа норуоттар икки ардыларынааҕы турнирга кыттыахпыт.

Иккиһиэн, быйыл сайын улууспутугар баар дьоҕурдаах оҕолору кытта сибээстэһэн биһиэхэ үөрэнэ кэлэллэрин ситистэрбит диэн баҕалаахпыт. Оҕо төбөнөн эрдэ дьарыктанар да, оччонок дьоҕура түргэнник сайдарын барыы билэбит. Үөрэнэргэ, дьарыкталарга, олоорго сөптөах усулуобуйа манна толору баар. Үрдүттэн үөрэнэр оҕо күрэхтэһиилэргэ үүстүк сылдьан түргэнник сайдар. Ытык Куөлтэн Максим Федотов, Нам Хатырыыттан Коля Петров, Болтоготтон Афоня Егоров VII кылааска үөрэнэ кэлэргэ кэпсэппиттэрэ.

Үсүһүнэн, оҕолорбут эргиччи дьарыктаналларын ситиһээри сайынгы «Дабаан» спортивнай лаагырбытыгар 2-лии иэдиалэ ыытыран дьарыктыыбыт уонна сыныьатабыт.

Николай КЫЧКИН,
спортивнай интернат-оскуола дуобакка тренерэ.

БУ ИНТЭРИЭҺИНЭЙ

ҮӨН-КӨЙҮҮР... АТААКАЛЫЫР

Польша биллиилээх суруйаччыта уонна айаныыта Аркадий Фидлер ахтар: «Биирдэ дикунглиса бултуу сылдьан туох баар көрсүбүт кылыларыэсүөлэрим эмиэ уолуйан аҥмаммыттарын бэлэхтии көрбүтүм. Чыычаахтар, ойдөрүттэн тахсыбыт курдук, хаһытаһа-хаһытаһа мутуктан мутукка ойуохалаһан барбыттара. Арааһа, сибилигин уйгуурбут брошеносец сүрдээхтик тыаһаан-ууһаан бөлөй талахтары үлтү кэһэр. Хомурдуостар, аһыҥалар, атын да үөн-көйүүр бөҕө күүгүнэччи нөгөллөр. Сорохтор, сылайан, сэниэлэрэ эстэн, сэбирдахтэргэ олорон сыныьана түһээт, эмиэ көппүтүнэн бараллар...».

Сырсан иһэр кымырдаҕастар тарбаан эрэр курдук тохтоло суох тыастарын уонна халыҥ үөртэн аҥкылыйар сыттарын киһи билиэн иннинэ, бары хамсыыр-харамай олустук куттанан, төһө кыайарынан, надаэнтэн дьалты буола сатыыр эбит. Ооннуу үһү дуо? Соҕуруу Америкаҕа, Африкаҕа уонна тропиктааҕы Азияҕа олохтоох көс нымырдаҕастар саба халыйан кэлиилэрин «өлүү хара сүүрүгүнэх» мээнэҕэ аатталаабыттар.

Маниык халҕаҥа айанга турдаҕына, кинилэр хас эмэ километр пэнниэх сири сабардаан биир кэлим көбүөр курдук тоҕо аанныыллар. Кинилэр бэйэбэйэлэриттэн нилистэн быстыбат үһүн субурда сыан буолан, сириэн, от, мас устун сыыллаллар, маска маска быраҕыллаллар уонна бэл диэтэр салгыҥа кытары сыыллар курдук буолаллар. Ханнык да тыыннаах харамай мантан быыһаммат. Онтун бэйэ бэйэлэриттэн нилистэн оннооҕор өрүҥү туоруулар. Чыпчылыйыах инки ардытар бэйэлэрин эттэриэн «үкуор быраҕыллар муостаны» онгосто охсоллор, ол устун кинилэр уруулара быстыбат халҕаһаан ааналлар. Кымырдаҕастар халҕаһалара дьон уолуйан хааллартаан кэбиспит сэлиэньэлэрин, дэриэбинэлэрин нөҥүө туоруулар. Дьиэтэҕи үөнтэн-көйүүртэн—сахсырҕаттан, кулахыттан, таракаантан саҕалаан бөдөҥ кыылларга иҥэнэ көтөрдөргө тиийэ мэҥиэстэн ааналлар, Кутуйахтары, куруолуктары силлэр, ытэлары, бараанныры, сибиниҥьэлэри өлүөхтэриигэр тиийэ кэбийаллар. Ол нэһилиэннэҕэ дьиҥнээх пэдээн.

Итиннэхэ маарыныыр аанааһыны хамсыыр харамай атын да бэрэстэбиитэллэрэ огороллоро биллар. Ол курдук Танзанияҕа нойуурдэр итиэннэ кэлна-кэлна чыычаахтар халҕаһаларын саба түүтэлээбиттэр. Дойду кэккэ бүтүн провинцияларын бааһынайдарыгар хоромньуну огорбуттар.

Бу адьас сотурутааҕыта, 1986 сыллаахха, Соҕуруу Африка Оранжевай итиэннэ Трансвааль провинциялара кэлин уон сылга саамай алдьатыылаах аһыҥа аанааһынныгар түбэспиттэр. Бу ньаһаа дэлэйдик үөскээбит туохха да топпот үөннэр, сороҕор, күнү хаххалыыр кэлимсэ былыт курдук үөрдэрэ тыа хаһаайыстыбатын культураларын ыһыытын уонна туох баар күөҕү барытын өрдөрбөкө салаан ааспыттар. Сорох халҕаһа 250 км үһүнэ тиийэр эбит, бэл үөн кэлимсэ халҕаһатыттан сылтаан суолунан да айанныыр кыаллыбат буолуталыы сылдьыыбыт.

Историяҕа оннооҕор кумаардар бэйэлэрин «хараахтардарын» көрдөрбүт түгэнэрэ бааллара биллэр. Ол курдук, «Хэмик Зелинский» суудуна Одессаҕа баран иһэн кумаардар саба түһүүлэригэр түбэспит. Күнү-ыйы бүөлүүр ахсаанныах баһаам үүс кумаар суудуна иннин бүтүннүү күлүктээн, капитан суудуна айаныын эмиэ бытаардарта күһэллибит. Чыпчылыйыах түгэнэ үөннэр иллюминатордар таастарын саба бүрүйбүттэр, машиннай отделениены уонна подсобнай тутуулары толортообуттар, суудуна бүтүннүүтэ уон сантиметр халыҥнаах кумаар арааҥатынан бүрүллүбүт. Кинилэри тутуһан да кыайан үүрбэтэхтэр, бэл буруо таһаарэр модун күүстээх шашкалар да көмөлөспөтөхтөр. Икки суукка эрэ каннаттан, ону да эмиэ тымныйан, үөннэр ахтыыбыластарын сүтэрбиттэр, нукаай курдук буолбуттар. Ол кэннэттэн матростар модун ыгааһын эрэ күүһүлэн уунну тыктаран ыгырыллыыбатах ыалдьыттарын сыыйа суулан түһэрбиттэр.

Вячеслав СТОМА,
чинчийээччи-натуралист.

Эҕэрдэлиибит!

Күүдүгүн саныыр эдьиийбитин, аймахпытын Ульяна Николаевна АТЛАСОВАНЫ төрөөбүт күнүгүнэн иитиитик-истиҥник эҕэрдэлиибит. Эйиэхэ чэгиэн доруобуйаны, уҕараабат эрчимин, модун санааны баҕарабыт. Үөрүнньэг дуоһаан, кайа-чаҕынэй майгын хомолтону билбэтин, дьоҥҥо үтүө баҕа сахаан, сөхө-хо кэрэ-сырдык ыраах эйигиннии мэлдьитин эҥкилдэтин. Дьол-соргу ардыстан.

Кытаанахтан Потаповтар, Оконешниковтар, Чурапчыттан Потаповтар, Никитиннэр, Хатылыттан Алтасовтар, Дьокуускайтан Потаповтар, Бүлүүттэн Афанасьевтар.

x x x

Убаастабыллаах дьүөгэбитин, оҕону кэрэ эйгэтигэр үөрүйүүгэ 20-тэн тахса сыл үөлэтэбит Надежда Захаровна ДЬЯЧКОВСКАЯНЫ «Норуот үөрэҕиниитин туйгуна» бочуоттаах аат ингэриллибитиэн Алаҕардааҕы «Алтыс» үөрүйаан коллектива истиҥник эҕэрдэлиир. Тус бэйэтигэр уонна дьиэ кэргэтэригэр барыы үчүгэйи, дьол-соргу тосхойо турарыгар баҕарар.

БИЛЛЭРИИ

Чурапчы сэлиэнньэтигэр олорор тыыл ветераннара Кыайыы 50 сылын бэлиэтиир түмсүүгэ ыам ыйын 7 күнүгэр түспүт хаартыскаҕытын сэлиэнньэ дьаһалтатын 7 №-дээх хобуттан атыылаһан ыларгытыгар көрдөһөбүт.

Чурапчы сэлиэнньэтин дьаһалтата.

АТЫЫЛЫЫБЫТ

Чурапчытааҕы «Агростой» АО урутаан төлөөбүнүнэн икки камералаах «Бирюса 22» холодильниктэры аҕалан биэрэргэ тэриллэлэри уонна чаанынай дьоннору ыытта дуогабар түһэрсэр. Ахсаана хаарчахтаах, 27 устуука. Сыаната урутаан 1 мөл. 600 тыс. солк., ылартыгар 600 тыс. солк. эбии төлүүгүт.

«Бирюса-6» холодильника урутаан 1 мөл. 400 тыс. солк., эбии 600 тыс. солк.

«Бирюса-10»—1 мөл. 200 тыс.—600 тыс. солк.

«Бирюса-14» морозильнай камераҕа 1 мөл. 400 тыс. солк., уонна эбии 600 тыс. солк. төлөөн сайаапка хомуйабыт.

«Олук» маҕаһына. Телефоммут. 21-779.

x x x

«Аартык ЛТД» ХЭТ «ИЖ Юпитер-5» уунан сойутуллар мотуордары уонна «Планета», «Юпитер» мотоциклларга сөп түбэһэр вездеход колуоналэрин. Чурапчы сэл., Красильников уул., 6. Телефона 21-182.

x x x

Чехословацкай охсору. Наадыйааччылар 23-224 телефонунан билсиһиҥ.

x x x

Үчүгэй туруктаах коласкалаах «Урал» мотоцикла. Мурун-Тыымпыйа, Северэй уул., 26.

СҮТҮКТЭР

«0-61 ЯКД государственнай знактаах, уунан сойутуллар мотуордаах «Юпитер-5» мотоциклы от ыйын 11 күнүгэр «Сельхозтехника» маҕаһынын таһыттан күрэтэн илтиллэр. Ким көрбүт, булбут 21-329 телефонунан маниьаҕа биллэрэргитигэр көрдөһөбүт.

x x x

Дьячковская Мария Дмитриевна аатыгар 1990 сыллаахха бэриллибит водительскай дастабырыанныа, мотоцикл техническэй паспора бу дьыл от ыйын 8 күнүгэр сүппүтүн булбуттар үлэҕэ 21-478, дьиэҕэ 22-130 телефоннарынан эбэтэр Чурапчы сэл., Ручейнай уул., 8 «а» нөмэригэр биллэрэргитигэр көрдөһөбүт. Булан тиэрбиттэргэ эрэйдээх төлөнөр.

Күүдү кэргэним, аҕабыт, эҥэбит, Болтогото нэһилиэгин олохтоохо

ПОПОВ Бояр Григорьевич

өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, аймахтарбытыгар, билэр дьонутар иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, сиэннэрэ, ыччаттарэ, күтүөтэ.

Попов Бояр Григорьевич өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—Кэргэнигэр, оҕолоругар, сиэннэригэр Болтоготтон Кривошапкиннар, Васильевтар, Кроноповтар, Чурапчыттан Кривошапкина, Федорова.

Редактор э. т. В. М. НИКИФОРОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор—21-332, отделы—21-265, общий—21-505.

Учредители (соучредители) газеты—Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Сахаполиграфиздат». Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам. Индекс газеты: 54907. Объем—1 усл. п. лист. на 4-х страницах.

Зарегистрирована Саха (Якутской) региональной инспекцией по защите свободы печати и массовой информации.

ЗАКАЗ № 83. Чурапчинская улусная типография Национальной издательско-полиграфической компании «Сахаполиграфиздат», с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». Подписано в печать 14.07 18 ч. (гр. 18.00). Тираж—3020.